

Грицькова Анастасія Павлівна
IV курс I група Менеджмент,
Хмельницький університет управління та права
Науковий керівник - к.е.н. Бучковська Я. Г.

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

Актуальність теми державного боргу для України зумовлена тим, що його формування є необхідною умовою для функціонування економіки, зокрема виконання видаткової частини державного бюджету. Державний борг є важливим інструментом макроекономічної та фіскальної політики держави і впливає на соціально-економічне становище країни. Водночас швидке зростання обсягів валового зовнішнього боргу за абсолютною величиною та у відношенні до ВВП збільшує валютні ризики країни, значна заборгованість перед міжнародними організаціями економічного розвитку та іноземними органами управління загрожує економічній безпеці країни, нерозвинений ринок державних цінних паперів ускладнює залучення позик, відсутність комплексного правового забезпечення та досконалого інституційного механізму гальмує процес ефективного управління державним боргом.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Державний борг складається із прямого й гарантованого боргів. Прямий борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень. Гарантований борг – це загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються внаслідок запозичення, забезпечені державними гарантіями [1]. Залежно від джерел, із яких здійснюються запозичення, державний борг може бути внутрішнім (заборгованість держави всім громадянам чи юридичним особам, які тримають внутрішні державні облігації) чи зовнішнім (запозичення держави на зовнішньому ринку) [3].

Загальна сума державного боргу складається з усіх випущених та непогашених боргових зобов'язань держави (внутрішніх та зовнішніх), відсотків за ними, включаючи надані гарантії за кредитом місцевим органам влади, державним підприємствам та іноземним позичальникам. Також до суми державного боргу відносять невідшкодований податок на додану вартість, неоплачені державні замовлення, заборгованість з заробітної плати перед працівниками бюджетних структур тощо.

Фактично, така заборгованість є некоректно сформованим державним боргом, на який, крім того, не нараховуються відсотки.

Розмір державного боргу визначається як в абсолютних, так і у відносних показниках, однак абсолютна сума державного боргу є не дуже показовим показником, адже борг зростає зі збільшенням ВВП, і на його величину впливає інфляція. Динаміку державного і гарантованого державою боргу розглянемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка державного та гарантованого державою боргу України за 2015–2019 рр. (млн. грн.)*

Стано м на	Сукупний борг		Зовнішній борг		Питом а вага,%	Внутрішній борг		Питом а вага, %
	млн. грн	приріст, %	млн.грн	приріст, %		млн.грн	приріст, %	
31.12. 2015 р.	1 572 180, 2	42,9%	1 042 719, 6	70,5%	66,3%	529 460, 6	8,3%	33,7%
31.12. 2016 р.	1 929 758, 7	22,7%	1 240 028, 7	19,0%	64,3%	689 730, 0	30,3%	35,7%
31.12. 2017 р.	2 141 674, 4	11,0%	1 374 995, 5	10,9%	64,2%	766 678, 9	11,2%	35,8%
31.12. 2018 р.	2 168 627, 1	1,3%	1 397 217, 8	1,5%	64,4%	771 409, 3	0,6%	35,6%

*Складено авторами на основі [2].

З даної таблиці ми бачимо, що протягом останніх 4-ох років сукупний борг зріс майже у 1,5 рази, зовнішній борг – у 1,2 рази та внутрішній борг – у 1,5 рази.

До основних причин зростання державного боргу в Україні протягом останніх років можна віднести:

- залежність України від імпорту енергоносіїв;
- використання державних запозичень для покриття дефіциту державного бюджету, зумовленого збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу, сформованого у попередні роки;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків;
- глибока економічна рецесія, викликана переформуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об'єктів на частині території країни;
- необхідність виконання обов'язкових для держави соціальних та інших зобов'язань, незважаючи на економічну нестабільність;
- нестабільність валютних курсів, яка може вплинути на можливості виконання зобов'язань у визначені терміни;
- низька ліквідність світових фінансових ринків, яка може знизити можливості щодо реструктуризації заборгованості;

Оскільки джерелом погашення державного боргу є надходження до державного бюджету, тобто податки, можна стверджувати, що величина боргу – це сума податків, взята авансом у населення та суб'єктів господарювання.

Ст. 18 Бюджетного кодексу України встановлено загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу: на кінець бюджетного періоду він не може перевищувати 60 % річного номінального обсягу ВВП України. Розглянемо динаміку сукупного державного боргу і ВВП протягом 2015-2018 років (див. табл. 2) [1].

Таблиця 2

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України за 2015-2018 рр. (млн. грн.)*

Станом на	Сукупний борг	ВВП	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %
31.12.2015	1 572 180,2	1 979 458	79,4%
31.12.2016	1 929 758,7	2 383 182	81,0%
31.12.2017	2 141 674,4	2 982 920	71,8%
31.12.2018	2 168 627,1	2502130 (за три квартали)	86,6%

*Складено авторами на основі [3].

Отже, як ми бачимо, протягом усього досліджуваного періоду державний борг перевищує 60%. Випередження темпів нарощування обсягів боргу порівняно з темпами зростання ВВП в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізаційних чинників сприяли перевищенню безпекових значень рівня боргу та посиленню ризику неплатоспроможності держави.

У розвинутих зарубіжних країнах не існує єдиної моделі управління державним боргом. Виокремлюють три основні моделі інституційного забезпечення управління державним боргом – банківська модель, коли центральний банк країни здійснює управління державним боргом, урядова модель – управління державним боргом здійснює певна урядова структура (Міністерство фінансів, Державне казначейство та ін.) та агентська модель – окрема структура (агентство) вибирає оптимальні методи управління державним боргом. Найпоширенішою серед розвинутих країн є агентська модель управління державним боргом. Її застосовують в більшості країн – членів ЄС.

Для України особливий інтерес представляє досвід окремих країн Центральної і Східної Європи (зокрема Польщі, Угорщини, Чехії), котрі майже одночасно почали трансформацію власних політичних і

економічних систем, але досягли різних результатів в процесі ринкових перетворень.

Основними кроками для ефективного управління борговою політикою і скорочення державного боргу мають стати: активізація структурних реформ у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом; здійснення в меншому розмірі зовнішніх, у більшому – внутрішніх запозичень для підтримки та розвитку пріоритетних сфер розвитку економіки; підвищення рівня координації у сфері боргової безпеки між урядом, Національним банком країни, Міністерством фінансів України, Державною службою фінансового моніторингу України; мінімізація ризиків, пов'язаних із рефінансуванням та дотриманням середньозваженого строку до погашення боргових зобов'язань держави у визначених цією стратегією межах; підвищення рівня ліквідності державних боргових цінних паперів, що дасть змогу підвищити попит на них з боку інвесторів; забезпечення прозорості діяльності, пов'язаної з управлінням державним боргом, та публічності відповідної інформації.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновки щодо високого рівня заборгованості України перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами. З метою оптимізації державної заборгованості доцільно забезпечити її реструктуризацію з концентрацією на внутрішні кредитні ресурси, довгострокові позики з фіксованими відсотковими ставками на ринку всередині України, суттєве зменшення гарантованих державою боргів, збереження оптимальних рівнів заборгованості відносно ВВП, використання державних запозичень на інвестування з метою розвитку національної економіки та орієнтацію на фінансування активних державних видатків.

Література:

1. Бюджетний кодекс України, Закон України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnyi-borh-ta-harantovanyi-derzhavoiu-borh>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>